

הרה"ג חיים אביהוא שורץ שליט"א

ר"מ בישיבת מרכז הרב

מח' הרמב"ם והרמב"ן בפר' נדרים

א. המקור בתורה לנדריים

בשני מקומות שונים מדברת התורה על מצות נדרים.

א. במדבר ל"ב: וידבר משה אל ראשי המטות לבנ"י לאמר זה הדבר אשר צוה ה'. איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה.

2. דברים כ"ג כ"ג: כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלחו כי דרוש ידרשנו ה' אלהיך מעמך והיה בך חטא. וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא. מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דיברת בפיך.

ב. דעת הרמב"ם והרמב"ן

הרמב"ם בסהמ"צ מ"ע צ"ד - מונה מ"ע ל"לקיים כל מה שקבלנו על נפשנו בדבור משבועה ונדר וצדקה והקרבן וזולת זה והוא אמרו יתעלה מוצא שפתיך תשמור... אמנם הכונה מכל מה שזכרתי לך שמ"ע הוא לקיים כל מה שהאדם מחייב על נפשו באי זה דבר שיהיה מהדברים.

...והנה נכפל הצווי במצ' זו והוא אמרו ככל היוצא מפיו יעשה".

הרמב"ן בהשגותיו לס' המצוות משיג על הרמב"ם וטוען שהרמב"ם לקח כאן שתי מצוות עשה שונות ואיחדן למצוה אחת אבל הן שתי מצוות שונות בדיניהן ולכן יש כאן גם שתי פרשיות שונות כאמור לעיל.

הפס' בדברים "מוצא שפתיך תשמור" הוא במה שאדם מחייב עצמו לתת לה' ית' קרבנות או הקדשות או צדקה כפי שדרשו (נדרים ז.) "בפיך זו צדקה". אבל נדרי הרשות דהיינו מה שאדם מחייב את עצמו בנדר או בשבועה בדברים שאינם של מצוה נתיחדה בהם פרשה אחרת היא פרשת נדרים ששם כ' "לאסור איסר על נפשו" - כל' לאסור את המותר על עצמו.

* בנוי בעיקר עפ"י שיעורו של מרן ראש הישיבה הגר"א שפירא שליט"א.

ג. השגה א' של הרמב"ן

ממשיך הרמב"ן ואומר שיש נפקא מינא גדולה לדינא בין שני סוגי הנדרים וזה עצמו מוכיח שאלו שתי מצוות שונות.

א. בנדרי מצוה אין צריך להזכיר נדר אלא שיאמר 'בהמה זו קרבן' או 'כלי זה לבדק הבית', או 'צדקה לעניים' ובזה בלבד הוא מחוייב לקיים מה שיוציא מפיו בעשה "מוצא שפתיך תשמור" ובל"ת "לא תאחר לשלמו".

אבל בנדרי הרשות, צריך שיזכיר נדר או דבר המורה עליו כגון מה שחכמים קוראים אותו ידות הנדרים או כינוי נדרים, אבל אמר: "לא אוכל ככר זו" או "אלך למקום פלוני" או "אתן מתנה לפלוני עשיר" איננו מתחייב בזה כלל.

הגר"א שפירא שליט"א מישב את הרמב"ם, שלדעת הרמב"ם ודאי שג"כ קיים ההבדל הזה למרות שזו מצוה אחת, אלא שבנדר סתם אם לא אמר במפורש שזה נדר, אנחנו לא יודעים אם הוא רציני בדבריו, משא"כ כשאומר קרבן, ודאי שזה רציני, עצם העובדה שמזכיר קדש בענין, הוא עושה את הדיבור רציני, משא"כ בנדר סתם, כתב שאין לו שייכות לקודש. הנ"מ הזו נובעת מכך שיש הבדל בדיבור של האדם בין עניני קדש לחולין וא"צ לומר שאלו שתי מצוות שונות.

ד. השגה ב' ויישובה

נ"מ שניה, שבשבועות ביטוי או נדרי ביטוי איננו עובר בהם משום בל תאחר. שאם נשבע שיתן לפלוני עשיר מנה או שילך למקום פלוני איננו מתחייב לעשות כן קודם שלושה רגלים, אלא כשיזדמן לו הדבר יעשהו. וכך אמרו בב"ק (פ.) מי שנדר ליקח בית וליקח אשה בא"י אין מחייבין אותו ליקח מיד עד שימצא את ההוגנת לו. משא"כ בנדרי קרבנות שיש בהם לאו דבל תאחר אם עברו שלושה רגלים ולא קיים. רואים שיש כאן מצוות שונות.

עוד מוסיף הרמב"ן שאמנם אמרו בספרי על "לא יחל דברו" מגיד שעובר על בל יחל ועל בל תאחר ובזה לכאורה משמע כרמב"ם שהפרשיות חופפות, אבל הרמב"ן אומר שלא באו חכמים לומר אלא שבנדרי קרבנות והקדש עובר גם על בל יחל, אבל אעפ"כ בל תאחר יש רק בנדרי הקדש ולא בנדרי ושבועות הרשות.

דבר זה צריך באמת באור לדעת הרמב"ן, מדוע ההקש הוא חד צדדי, ממטות לכי תצא אבל לא להיפך ויש בזה חיזוק לשיטת הרמב"ם.

הרמב"ן הביא ראיה מהגמ' בב"ק פ. שאין בנדרי רשות "בל תאחר", וזו לכאורה קו' על הרמב"ם, שהרי לדעתו זו מצוה אחת, וא"כ גם בנדברי רשות יש 'בל תאחר'.

אמנם, אם נתבונן בדברי הרמב"ם ניוכח שאין שום קושי עליו מן הגמ' הזו.

הרמב"ם בפ"ח מנדרים ה"ח כותב: "כל הנודר או הנשבע רואין דברים שבגללם נשבע או נדר ולמדין מהן לאי זה נתכוון והולכין אחר הענין לא אחר כל משמע הדבור. כיצוד" כאן הרמב"ם מפרט רשימה של דברים כאלה, שמשמעות הדבור מסוימת, אבל אם מתבוננים בנסיבות רואים כונה אחרת. וכך בהי"ג הוא כותב: "מי שנשבע או נדר שישא אשה או שיקנה בית או שיצא בשיירה או יפרוש בים, אין מחייבין אותו לישא אשה או לקנות או לצאת מיד אלא עד שימצא דבר ההגון לו. מעשה באשה שנדרה שכל מי שיתבע אותה תינשא לו, וקפצו עליה בני אדם שאינם הגונים לה, ואמרו חכמים, לא נתכוונה זו אלא לכל מי שיתבע אותה מן ההגונין לה וכן כל כיוצא בזה".

הכס"מ והרדב"ז ציינו לגמ' בב"ק פ. אם כן ברור, שהרמב"ם מפרש בגמ', שמה שלא מחייבים אותו לקנות או לישא מיד, אינו משום שאין בל תאחר בנדרי הרשות, אלא משום שאנו אומדים דעתו של אדם שנודר נדר כזה ומפרשים דבריו באופן שאין כוונתו לקיים מיד, אלא עד שימצא הראוי לו וכאלו נדר כך במפורש. ע"כ, גם מנ"מ זו אין קו' על הרמב"ם שמונה את נדרי רשות ונדרי הקדש ומצוה כמצוה אחת.

ה. מח' הר"ן והרא"ש כמחלוקת הרמב"ם והרמב"ן

לכאורה, נראה שגם הר"ן והרא"ש נחלקו במח' הרמב"ן והרמב"ם.

הגמ' בדף ג. מקישה נדרים לנזירות: "ומה נדרים עובר בבל יחל ובבל תאחר" וכו'.

אומר על כך הר"ן: "אם אמר ככר זה עלי איכא בל יחל, ואי נדר להביא קרבן איכא בל תאחר". הר"ן חילק בין האוקימתא של "בל יחל, לאוקימתא של בל תאחר" משמע, שדוקא בקרבן יש בל תאחר, אבל לא בנדר הרשות, וכדעת הרמב"ן.

לעומת זאת הרא"ש כותב שם: "עובר בבל יחל - דכ' לא יחל דברו. ובבל תאחר - דכ' בנדר לא תאחר לשלמו". משמע מהרא"ש, שהוא כותב דכ' בנדר' היינו בכל נדר, ולא דוקא בקרבנות. ואינו מחלק כר"ן בין "ככר זה עלי" לבין קרבן. וזה לכאור' כשיטת הרמב"ם.

הנצי"ב במרומי שדה תולה מח' זו של הר"ן והרא"ש במחלוקתם שבדף ת. לגבי "א"ר גידל אמר רב האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו, נדר גדול נדר לאלהי ישראל". אומר על כך הר"ן ד"ה והלא מושבע - "כלומר, ודאי אע"ג דקאמרת נדר גדול - שבועה קאמרת, דאמר בהדיא, 'בשבועה אשנה פרק זה', שהרי נדר, כיון שהוא מיתסר חפצא אנפשיה 'ליתיה לעולם באעשה, אלא ודאי שבועה קאמרת", כלומר הר"ן סובר שאין נדרי רשות או מצוה בקום ועשה חוץ מצדקה. וממילא לא שייך לגבייהו בל תאחר, שלא זו שייך רק בקום ועשה כמובן.

לעומתו מסביר הרא"ש את הגמ' "נדר גדול נדר לאלהי ישראל" - לאו היינו נדר ממש דלא איקרי נדר אלא שמתפיס בדבר הנדור, אלא מחשבינן ליה כאילו נדר צדקה דאמרינן בפ"ק דר"ה בפיך זו צדקה".

ולפי הרא"ש אם נדר לעשות מצוה הוי כאילו נדר צדקה שחל הנדר, ולכן יש לגבוי דין של בל תאחר. כך מבאר הנצי"ב מח' הר"ן והרא"ש בענין זה. אמנם משמע שזה רק בנדרים של מצוה שאותם הרא"ש מדמה לנדרי צדקה, אבל נדרים סתם אינם בקום ועשה ואין בהם בל תאחר.

לפי הסבר זה, אין הבחנה בעצם בין סוגי נדרים השונים לענין בל תאחר, אלא שלדעת הר"ן אין היכי תימצי של בל תאחר בנדרי רשות מכיון שאינן בקום ועשה, ולדעת הרא"ש יש היכי תימצי כזאת. א"כ הר"ן אינו כשיטת הרמב"ן שלדעתו נדרי רשות זו פר' אחרת ואין בה כלל מצות בל - תאחר, ואילו לר"ן זו מצוה אחת אבל בנדרים סתם אין היכי תימצי של בל תאחר כיון שאינם בקום ועשה.

אמנם, אין זה הכרח ויתכן לומר שלא כהסברו של הנצי"ב אלא שהר"ן אמר שיש בל תאחר רק בקרבנות משום שנדרי רשות זו פרשה אחרת כדי הרמב"ן.

למעשה הרמב"ם לא מזכיר בל תאחר בנדרי רשות אלא רק בהל' מעשה הקרבנות פי"ד הי"ג הוא כותב: "עברו עליו שלושה רגלים ולא הביא קרבנותיו שנדר או שהתנדב או שלא נתן הערכים והחרמים והדמים הרי זה עבר בלא תעשה שנא' לא תאחר לשלמו אינו עובד בל"ת עד שיעברו עליו רגלי השנה כולה ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה".

גם לגבי צדקה כותב הרמב"ם בפ"ח ממתנות עניים ה"א: "הצדקה הרי היא בכלל הנדרים, לפיכך האומר הרי עלי סלע זו צדקה חייב ליתנה לעניים מיד ואם איחר עבר בבל תאחר שהרי בידו ליתן מיד ועניים מצויים הם". הגמ' בר"ה ו. ובנדרים ז. ריבתה בפר' נדרים דכי תצא שהיא פר' נדרי קרבנות גם צדקה ושם בר"ה חילקו בין צדקה לקרבנות לענין משך הזמן של בל תאחר בג' רגלים.

ו. ראייה לרמב"ם מהירושלמי

כאמור לעיל הרמב"ן מביא ראייה נגד הרמב"ם מלאו דבל תאחר שקיים רק בקרבנות ומזה ראייה שתשי הפרשות של נדרים הן שתי מצוות שונות, והפס' "מוצא שפתיך תשמור ועשית" לא שייך לנדרי רשות.

מרון הגר"א שפירא הביא בשיעורו את הירושלמי בר"ה פ"א ה"א: "רבי חגי בעא קומי רבי יוסה כתי' "וביום השמיני ימול" עבר ולא מל? כלומר רבי חגי שאל האם לגבי מילה ביום השמיני אם עבר ולא מל האם שייך בזה לאו דבל תאחר. כבר מן השאלה אנו רואים שבל תאחר זה לא דין בנדרים דווקא. או במילים

אחרות: מה שכ' "כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו", זה לא שייך דוקא לנדרים כפשט הלשון. 'מוצא שפתיך תשמור' זו מ"ע של נדרים אבל 'בל תאחר' זהו לא לאו של נדרים דוקא.

התשובה של רבי יוסה היא: "אמר ליה: 'כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו' - דבר שהוא ניתן לתשלומין יצא זה שאינו ניתן לתשלומין".

לכאורה הי' רבי יוסה צריך לענות, שלאו דבל תאחר שייך למ"ע דמוצא שפתיך תשמור ולכן לא שייך לביום השמיני ימול, וזו תשובה פשוטה ביותר, וכמו שטען הרמב"ן, אלא רואים מכאן לכאורה, כשיטת הרמב"ם, שהירושלמי הבין שאין קשר מוחלט בין מוצא שפתיך תשמור לבין לאו דבל תאחר. ולכן אעפ"י שמ"ע דמוצא שפתיך תשמור שייכת בכל סוגי נדרים, אבל לאו דב"ת לא שייך אלא בקרבנות שיש בהם מושג של תשלומין. וזה מה שכ' 'לא תאחר לשלמו' כלומר יש לימוד מיוחד שמצמצם את לאו דבל תאחר, ולכן אין לרמב"ן ראייה מלאו זה נגד הרמב"ם שסובר שמ"ע דמוצא שפתיך תשמור שייכת גם בנדרים הרשות, ואעפ"י כ' בל תאחר יש רק בפר' קרבנות.

ז. קו' על הרמב"ן מדין הפרה

מרן הגר"א שפירא שליט"א מקשה על שיטת הרמב"ן מדין הפרה.

ישנה עקירת נדרים ע"י חכם וישנה הפרה ע"י הבעל.

הפרה מפורשת בפסוקים בפר' מטות, שעוסקים בנדרים רשות.

הגמ' אומרת (ובכתו' עד): שחכם עוקר את הנדר מעיקרו וזאת ע"י פתח חרטה שהוא מוצא בצבור הנודר. לכאורה בזה פשיטא שאין הבדל בין נדרים רשות לנדרים הקדש. כיון שהחכם מוצא פתח של חרטה הרי כאילו היה הנדר בטעות ואינו נדר בין באלו ובין באלו.

אבל לגבי דין הפרה שאבא מיפר את הנדר מכאן ולהבא ללא שום פתח זה חידוש גדול שחידשה תורה ולכאור' אין לי בו אלא חידושו, דהיינו שלדעת הרמב"ן שאלו שתי מצוות שונות תהיה הפרה רק בנדר סתם ולא בנדרים קרבנות וצדקה אבל לדעת הרמב"ם ששתי הפרשות הן מצוה אחת א"כ מה שיש בזו יש בזו. ואכן כך כתב הרמב"ם בפ"ד מהל' נדרים ה"ז: "וכשם שנשאלים על נדרים האיסור ומתירין אותו כך נשאלים על נדרים הקדש ומתירין אותו..." וה"ח שם: "וכשם שהאב או הבעל מיפר נדרים איסור כך מיפר נדרים הקדשות הדומין לנדרים האיסור". הרמב"ם מדגיש במפורש **כשם'** היינו שאין הבדל בין שתי הפרשות.

לכאורה יש ראייה לרמב"ם מהמשנה במס' נזיר כ': - "הריני נזיר ושמעתי אשתו ואמרה ואני, מיפר את שלה ושלו קיים". הרי שיש דין הפרה בנזירות, אף

שכשקיבלה ע"ע נזירות, קבילה ע"ע גם קרבנות של נזיר, ובכל זאת הבעל מיפר, משמע שיש הפרה על נדרי הקדש.

כל זה טוב לשיטת הרמב"ם ששתי הפרשות הן מצוה אחת, אבל לשיטת הרמב"ן שהן שתי מצוות שונות א"כ, מצאנו דין הפרה בנדרי רשות אבל מנא לן שגם בנדרי הקדש יש הפרה, ואולי נאמר שבאמת הרמב"ן חולק וסובר שאין הפרה בנדרי הקדש וא"כ זו עוד נ"מ חשובה ביניהם, אלא שאם כך, קשה על הרמב"ן מנזיר שמיפר לאשתו.

ח. יישוב הרמב"ן

הרמב"ן בעצמו מביא את הספרי על הפסוק 'לא יחל דברו': "מגיד שעובר על כל יחל על כל תאחר מנין ת"ל כי תדור נדר לה' לא תאחר לשלמו מגיד שעובר על כל תאחר ועל כל יחל... ואשה כי תדר מקיש אשה לאשה מה איש עובר כל יחל ובל תאחר אף אשה עוברת על כל תאחר ועל כל יחל..." לכאורה קשה מהספרי הזה על הרמב"ן שמחלק בין שתי הפרשות. אבל הרמב"ן אומר, שלא בא הספרי לומר, אלא שבנדרי הקדש עובר גם על כל יחל. וראיה הוא מביא ממה שדרשו זאת גם על אשה שנודרת ומה החידוש, מהיכא תיתי לומר שאשה לא תעבור על בת תאחר? אלא אומר הרמב"ן, שכיון שאשה לא חייבת לעלות לרגל כדכ"ל "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך", הייתי חושב שכיון שאין לה שייכות לחיוב של עליה לרגל לכן אין לה דין של כל תאחר שהוא תלוי ברגלים, קמ"ל שבכל זאת עוברת על כל יחל ובל תאחר. עכ"פ טוען הרמב"ן שהספרי עוסק בנדרי הקדש ובזה מחדש שעובר על כל יחל ובל תאחר ושגם אשה עוברת.

עפ"י אומר מרן הגר"א שפירא, ניתן לומר גם לדעת הרמב"ן, שכיון שהתורה לימדה אותנו שבעל מיפר לאשתו, הן את מצות ככל היוצא מפיו יעשה והן את הלאו שלא יחל דברו, ולמדנו שגם בנדרי הקדש יש 'לא יחל דברו', ולגבי הלאו הזה הלא למדנו שבעל מיפר לאשתו כל' שמצאנו הפרה גם בנדרי הקדש, אם כן יש כבר מקום לומר שהוא מיפר גם את המצות עשה של מוצא שפתיך תשמור. וממילא גם לרמב"ן יש הפרה גם בנדרי הקדש, ולכן גם ביחס לקבלת נזירות הבעל מיפר ואעפ"י שיש לזה נפקא מינא לקרבנות.